

Міністерство освіти і науки України
Національний університет водного господарства та
природокористування

Кафедра землеустрою, кадастру, моніторингу земель та
геоінформатики

05-05-79

МЕТОДИЧНІ ВКАЗІВКИ

до виконання практичних робіт з навчальної дисципліни
«Територіально-просторове планування»

для здобувачів вищої освіти першого (бакалаврського) рівня
за освітньо-професійною програмою «Геодезія та
землеустрій» спеціальності 193 «Геодезія та землеустрій»
денної та заочної форм навчання

Рекомендовано
науково-методичною радою з
якості ННІАЗ
Протокол № 9 від 19.05.2020 р.

Рівне – 2020

Методичні вказівки до виконання практичних робіт з навчальної дисципліни «Територіально-просторове планування» для здобувачів вищої освіти першого (бакалаврського) рівня за освітньо-професійною програмою «Геодезія та землеустрій» спеціальності 193 «Геодезія та землеустрій» денної та заочної форм навчання [Електронне видання] / Придатко О.М., Ліщинський А. Г., Корбутяк В. М., Наконечна Ж. В. – Рівне : НУВГП, 2020. – 41 с.

Укладачі: Придатко О. М., старший викладач кафедри землеустрою, кадастру, моніторингу земель та геоінформатики; Ліщинський А. Г., к.т.н., доцент, завідувач кафедри землеустрою, кадастру, моніторингу земель та геоінформатики; Корбутяк В. М., к.т.н., доцент, завідувач кафедри землеустрою, кадастру, моніторингу земель та геоінформатики; Наконечна Ж. В., старший викладач кафедри землеустрою, кадастру, моніторингу земель та геоінформатики.

Відповідальний за випуск: Ліщинський А. Г., к.т.н., доцент, завідувач кафедри землеустрою, кадастру, моніторингу земель та геоінформатики.

Керівник групи забезпечення
Спеціальності 193
«Геодезія та землеустрій»

Мошинський В. С.

© Придатко О. М., Ліщинський А. Г.,
Корбутяк В. М., Наконечна Ж. В. 2020
© НУВГП, 2020

ВСТУП

Програма навчальної дисципліни «Територіально-просторове планування» складена для студентів спеціальності «Геодезія та землеустрій».

Предметом вивчення навчальної дисципліни є вивчення системи планування в Україні, методологію стратегічного і тактичного планування, застосування соціально-економічного аналізу у процесі стратегічного планування, моніторингу та оцінювання реалізації стратегічного плану, визначення засобів і методів обґрунтування планових рішень на регіональному та місцевому рівні, вивчення організаційних механізмів планової роботи з розвитку територій та інформаційної бази забезпечення процесу планування розвитку територій.

В результаті вивчення дисципліни студент повинен

знати:

- про систему планування та прогнозування розвитку міст і регіонів, діяльність посадових осіб та органів місцевої влади, їх повноваження та завдання у сфері соціально-економічного розвитку і планування;
- методологією стратегічного і тактичного планування, методичним інструментарієм обґрунтування планових рішень;
- принципи, методи і прийоми якісного та кількісного обґрунтування планових показників розвитку територій;
- вивчення питань як організувати планову роботу з розвитку територій.

вміти:

- оперувати основними категоріями і методами дисципліни при вирішенні професійних завдань;
- аналізувати проблеми та процеси та знаходити шляхи вирішення проблем, які виникають під час професійної діяльності;
- розробляти та здійснювати обґрунтування оптимальних та управлінських рішень, щодо планування розвитку території ОТГ;
- приймати обґрунтовані рішення;
- застосовувати знання в практичних ситуаціях і проводити дослідження на професійному рівні;

1. Тематика практичних занять

№ з/п	Назва теми	Кількість годин	
		денна форма	заочна форма
1	Ситуативне дослідження: проведення swot-аналізу на прикладі конкретної території	4	1
2	Створення сценаріїв – напрями ОТГ в майбутньому	4	2
3	Тестування сценаріїв та визначення пріоритетів майбутнього розвитку конкретної території	4	1
4	Синтез – формулювання концепції просторового розвитку ОТГ	4	1
5	Імплементація – складання дорожньої карти та демонстраційний проект	4	1
	Всього	20	6

2. Методичні рекомендації до практичних занять

Практична робота №1

Тема: Ситуативне дослідження: проведення swot-аналізу на прикладі конкретної території

Мета: роботи: провести ситуативне дослідження на основі swot-аналізу на прикладі конкретної ОТГ

Основні поняття і терміни: SWOT-аналіз – це зручний спосіб упорядкування, систематизації та розчленування факторів та явищ, які діють усередині громади та ззовні і які характеризують її стан та перспективу змін. Термін (акронім) SWOT створено першими літерами англійських слів:

S Strengths – сильні сторони, **W** Weaknesses – слабкі сторони
O Opportunities – можливості **T** Threats – загрози

Техніка виконання SWOT-аналізу полягає у групуванні інформації за критеріями: сильні сторони та слабкі, можливості та загрози.

Сильні сторони – це ресурси, активи чи фактори, що є у громаді і надають їй конкурентні переваги – вони можуть бути використані для розвитку і роблять цю територію привабливим місцем для проживання та бізнесу. (Формулюючи перелік сильних сторін, треба вибирати ті фактори, які використовуються чи можуть бути використані для розвитку громади: створення робочих місць, розвитку бізнесу, залучення інвестицій, підвищення якості життя тощо).

Слабкі сторони – це фактори чи явища, які створюють перешкоди чи обмеження на шляху до розвитку. Вони можуть стосуватись традицій, фінансів, регуляторної політики, фізичних ресурсів, інтелектуальних ресурсів тощо.

Можливості – це виграшні ситуації чи умови, які створюються в зовнішньому середовищі, полегшують розвиток конкурентних переваг і можуть сприяти розвитку громади.

Загрози – це несприятливі тенденції змін у зовнішньому середовищі, які приводять до зниження конкурентоспроможності і можуть негативно вплинути на розвиток громади. SWOT-аналіз був вперше публічно представлений Гарвардською школою бізнесу – професором бізнес-адміністрування Кеннетом Р. Ендрюсом. Почав застосовуватись SWOT-аналіз у бізнесі з метою пошуку шляхів покращення конкурентних позицій підприємств та організацій незалежно від їх розміру та сфери діяльності. Він дав можливість поєднати важливі внутрішні якісні характеристики організації (сильні і слабкі сторони) з результатами досліджень зовнішніх умов (можливостей та загроз). У 70-ті роки минулого століття SWOT-аналіз почав застосовуватися серед фізичних осіб для полегшення життєвого вибору (наприклад, вибір місця навчання, планування кар'єри тощо), пізніше він знайшов широке застосування у публічному секторі як спосіб осмислення пріоритетів розвитку міст, регіонів, для розробки планів розвитку громад.

Сильні сторони (переваги)

- Які переваги має громада у порівнянні з іншими?

- Які позиції у громаді є сильними – в стратегії /економіці/послугах/секторі тощо?
- Що ми робимо (або можемо зробити) краще за інших?
- Що є добрим, з позиції мешканців, для життя у своїй громаді?
- Що є добрим, з позиції бізнесу, для праці у своїй громаді?

Слабкі сторони (недоліки)

- Де ми слабкі і що робимо погано?
- У чому ми гірші за інших?
- Чим найбільше незадоволена громада?
- Що найбільше гальмує розвиток у громаді?
- Що найбільше потребує покращення?
- Що не працює в економіці/ політиці/ услугах/ секторі?

Можливості

- Які зовнішні зміни можуть покращити ситуацію?
- Що може змінити ситуацію у громаді на краще?
- Які зміни у технологіях та на ринках в країні чи на міжнародному рівні можуть бути використані громадою для зростання?
- Які тенденції будуть корисними для громади?
- Які позитивні зміни передбачаються у регіоні?

Загрози

- Якими є перешкоди для розвитку громади (якості життя/ розвитку бізнесу/ надання послуг тощо)?
- Як міжнародні тенденції можуть зашкодити розвитку?
- Як зміна політичного курсу країни вплине на громаду?
- Що може зашкодити розвитку громади ?
- Які зміни в регіоні можуть мати негативний вплив на громаду?

Важливо!!!

При використанні SWOT-аналізу часто виникають труднощі з віднесенням факторів та явищ до однієї з чотирьох категорій, так як розуміння суті цих категорій трактується неоднозначно. Наскільки легко інтуїтивно зрозуміти різницю між бажаними факторами (сильні сторони і переваги) і небажаними факторами (слабкі сторони і перешкоди), настільки закономірно виникають непорозуміння під час верифікації : чим переваги відрізняються від можливостей, чим слабкі сторони від загроз.

Найчастіше прийнято вважати, що сильні і слабкі сторони є внутрішніми чинниками, переваги та загрози – зовнішніми. Іноді, користувачі SWOT-аналізу відносять до сильних і слабких сторін прикмети сьогоденної ситуації, а можливості та загрози – до майбутніх подій, які передбачаються. Інші користувачі сильні і слабкі сторони використовують як фактори, що залежать від нас (ті, на які ми маємо вплив), можливості та загрози як об'єктивні фактори, на які ми не маємо безпосереднього впливу.

Інформація для складання SWOT-аналізу:
 Історія створення адміністративно територіальної одиниці
 Аналіз території (рельєф, клімат, географічне розташування)
 Густота населення Структура та площа земель

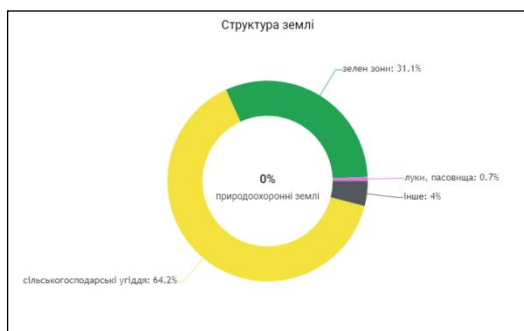

Рис. 1 Структура земель

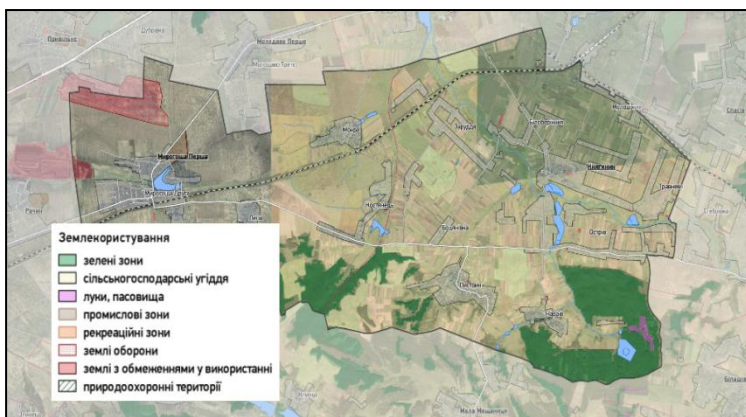

Рис. 2 Карта землекористування

Послідовність дій SWOT аналізу:

1 Підготовчий аналітичний етап. Підготовка резюме ключових результатів секторального аналізу ОТГ, їх розподіл на 4 сегменти SWOT (див. табл.1). Підготовка витягу із PESTLE аналізу, класифікація факторів за 4-ма сегментами SWOT. Оцінка стратегій та планів соціально-економічного розвитку регіонального, національного, міжнародного рівнів.

2 Залучення. Проведення громадських консультацій серед жителів та інших заінтересованих сторін для збору сильних та слабких сторін громади, викликів та можливостей. Аналіз отриманих результатів.

3 Семінар з розробки матриці SWOT аналізу (див. табл.2). Проведення SWOT аналізу розширеною робочою групою, із залученням внутрішніх та зовнішніх експертів, представників та представниць від муніципалітету та інших заінтересованих сторін.

Таблиця 1

SWOT аналіз

<ul style="list-style-type: none"> - Мережа сільськогосподарських товариств і фермерських господарств; - Більшість населення забезпечена централізованим водо- і газопостачанням; - Кілька підприємств машинобудівної і харчової промисловості; - Мережа освітніх, медичних, культурних і спортивних закладів; - Соціальні і адміністративні служби з можливістю надання мобільних послуг; - Історична спадщина – Нестора Махно; - Досвід міжнародних грантових проєктів; - Наявна стратегія розвитку, ІП та генеральні плани; - Бюджет участі; - Громадська організація; - Громадський хаб; - Початок переходу на альтернативне паливо; - Соціально відповідальний бізнес; - Відсутність суттєвого забруднення довкілля. 	<div>S</div> <div>W</div>	<ul style="list-style-type: none"> - Низький відсоток переробки сільськогосподарської продукції і тваринництва; - Сезонна тимчасова зайнятість; - Високий рівень безробіття у більшості малих сіл; - Частині великих і частині Гуляйполя відсутнє центральне водо- і газопостачання; - Погана якість доріг, старі автобуси, ізоляваність деяких малих сіл; - Нестача кваліфікованих кадрів; - Ввеликий відсоток зайнятості в бюджетній сфері; - Застаріла система поводження з відходами; - Замуленість річки і ставів; - Старіння населення і депопуляції.
<ul style="list-style-type: none"> - Резерв землі сільськогосподарського призначення; - Перспективні ділянки для промисловості; - Поклади глини і піску; - Розвиток кооперації у сільському господарстві; - Розвиток риборозведення; - Розвиток сонячної енергетики; - Розвиток туризму, будівництво газо-проводу; - Реконструкція і проведення водопостачання; - Сортування і переробка відходів; - Оптимізація мережі шкіль і закладів охорони здоров'я; - Програми блаштування житла для ВПО і соціальної інфраструктури. 	<div>O</div> <div>T</div>	<ul style="list-style-type: none"> - Посухи; - Розробка родовища залізної руди попри бажання громади; - Неприєднання смт Залізничне до Гуляйпільської ОТГ; - Міграція працездатного населення; - Ізоляція і вимирання малих віддалених сіл; - Близькість воєнних дій; - Погана комунікація і низька якість втілення реформ.

До сильних та слабких сторін належать внутрішні аспекти, чинники та ресурси – такі, що перебувають у власності громади, або які вона може контролювати. Сильні та слабкі сторони визначають сучасний стан ОТГ.

Можливості та загрози – це зовнішні фактори та тенденції такі, що можуть вплинути на розвиток громади, але не перебувають під її контролем. Наприклад, географічне розташування ОТГ визначає можливості або загрози. Можливості та загрози також відображають можливі майбутні зміни, викликані даними факторами.

Часто один і той самий фактор може розглядатись водночас і як сильна, і як слабка сторона, або можливість та загроза.

Таблиця 2

Матриця SWOT аналізу

		Позитивний	Негативний
Зараз	Внутрішній	Сильні сторони	Слабкі сторони
Майбутнє	Зовнішній	Можливості	Загрози

Матриця SWOT аналізу ґрунтується на попередньому аналізі, результатах залучення та оцінках учасників семінару.

Таблиця 3

Узагальнений SWOT аналіз

Сфера	S	W	O	T
Інфраструктура Мобільність Дороги Відходи Вода	- вигідне географічне розташування; - розвинена мережа громад. транспорту; - наявність достатньої кількості комунальної техніки; - упорядкована система утилізації відходів.	- незадовільний стан дорожнього покриття; - відсутність місць для паркування; - незабезпеченість централізованим водопостачанням і водо-відведенням усіх населених пунктів.	- відкриття міжнародного контрольного пропускового пункту «Красноільські»; - вдосконалення мережі внутрішнього міського транспорту; - забезпечення централізованим водопостачанням усіх нас. пунктів; - утилізація відходів зарахунок переробки сміття; - збільшення фінансування з державного бюджету коштів на утримання доріг.	- відтермінування відкриття КПТ «Красноільські»; - небезпека дорожнього руху та руйнування дорожньої інфраструктури (у зв'язку з проїздом великогабаритного транспорту через місто); - відсутність економічного розвитку; - надмірне навантаження сміття.
Навколишнє середовище Гром. простори Клімат Туризм	- велика кількість зелених насаджень на одного мешканця; - висока лісистість; - достатня кількість водних об'єктів; - помірний сприятливий клімат; - наявність гуртів за інтересами.	- нефункціонуючий громадський простір (у сіл-х нас. пунктах); - відсутність очисних споруд на каналізації; - відсутність туристичних маршрутів.	- будівництво очисних споруд на каналізації; - спорудження гірськолижного комплексу в с. Банківці-Підгірний; - створення туристичних маршрутів; - створення ефективної мережі громадського простору.	- екологічне забруднення р. Серет через відсутність очисних споруд та на каналізації.
Економіка Бізнес Використання землі Земле-користування	- розвинена деревообробна галузь і наявність профільного навчального закладу для спеціалістів; - трансграничне співробітництво; - міжнародні зв'язки (міста-побратими); - функціонування трьох міських ринків; - забезпеченість учасників АТО земельними ділянками.	- міграція економічно-активного населення; - відсутність інвентаризації земель; - присутність тіньового сектору економіки; - застаріла містобудівна документація.	- подальший розвиток трансграничного співробітництва; - детінізація економіки; - громадський контроль за сплатою акцизів; - проведення інвентаризації земель; - приведення у відповідність містобудівної документації.	- недотримання коштів до місцевого бюджету; - самовільна неузаконена забудова, яка не відповідає концепції розвитку території.
Соціальний захист Освіта Охорона здоров'я Спорт	- наявність безбар'єрного простору в місті; - наявність інклюзивно-ресурсного центру для дітей із особливими потребами; - наявність достатньої кількості ФАП та амбулаторій; - наявність центральної районної лікарні (ЦРЛ);	- необхідність оптимізації некомплексних шіфів; - застарілість спортивної інфраструктури.	- створення кінцевого продукту замість вивозу сировини (за рахунок кооперації та утворення кластерів); - утворення на базі ЦРЛ центру госпітального очуру; - розширення території функціонування ринків; - розбудова спортивної інфраструктури.	- погіршення здоров'я жителів ОТГ; - відсутність належного рівня знань у сільських нас. пунктах.

Узагальнений SWOT аналіз, що відображає ключові риси, фактори, пріоритети та тенденції виявлені на рівні населених пунктів та у різних секторах, що мають значення та вплив на розвиток ОТГ.

Правильно виконаний SWOT-аналіз повинен показати, яким чином краще застосувати власні ресурси та фактори, щоб зменшити внутрішні слабкості, оптимально використовуючи зовнішні можливості та усуваючи зовнішні загрози. Він є ефективним способом для узагальнення взаємозв'язків між навколишніми впливами та вибору стратегічних пріоритетів (див. табл.3).

Базові принципи ефективного SWOT-аналізу у громаді:

- залучення громади та її участь,
- партнерство та співпраця,
- репрезентативність та об'єктивність даних.

Для проведення ефективного SWOT-аналізу доцільно користуватись методом «мозкового штурму». Процес виконання SWOT-аналізу вимагає формування команди та участі людей, завданням яких є знайти відповіді на питання щодо сильних і

слабких сторін, можливостей і загроз. Важливо, що вибір факторів SWOT-аналізу повинен здійснюватися на основі консенсусу.

Структура групи, відповідальної за підготовку SWOT-аналізу, мусить відображати структуру місцевого середовища – головних гравців та активістів громади. Необхідно брати до уваги різні місцеві погляди та інтереси (депутати, науковці, бізнесмени, молодь тощо) з метою забезпечення повного представництва.

Норма часу 4 год.

Питання для самоконтролю:

1. Що означає термін (акронім) SWOT?
2. У чому полягає техніка виконання SWOT-аналізу?
3. Що показує правильно складений SWOT-аналіз?
4. Які базові принципи ефективного SWOT-аналізу?
5. Які основні етапи послідовності дій при складенні SWOT-аналізу?

Карти аналізу території ОТГ

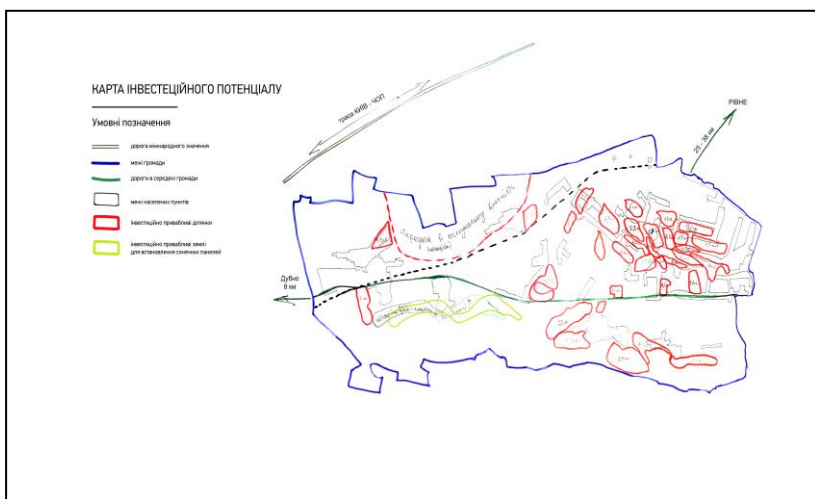

Рис.3 Карта інвестиційного потенціалу

Практична робота №2

Тема: Створення сценаріїв – напрями ОТГ в майбутньому.

Мета роботи: скласти карти аналізу території ОТГ, створити декілька стратегічних цілей, найбільш пріоритетних для подальшого розвитку конкретної ОТГ.

Основні поняття і терміни: *Стратегічне фокусування* (стратегічні цілі) є інструментом стратегічного планування, який використовується для визначення та відбору конкурентних переваг. *Партисипація* являє собою свідому, активну політичну участь громадян у формуванні, виробленні та реалізації політичних та інших життєво важливих рішень.

Одним із завдань для створення сценаріїв перспективного розвитку ОТГ є складання карт аналізу території, а саме, наприклад (див. Рис. 3 – 7).

За результатами SWOT аналізу та аналізу карт для конкретної ОТГ можна відокремити кілька сценаріїв розвитку:

- інвестиційна привабливість;
- мікротуризм та підвищення рівня надання соціальних послуг;
- підвищення рівня мобільності для населення ОТГ;
- формування єдиного культурного середовища для самоідентифікації;
- створення та осучаснення громадського простору;
- покращення здоров'я жителів ОТГ;

Дані сценарії є реалістичними та можливими для впровадження одночасно.

Обираємо першочергові, стратегічні цілі та аналізуємо їх за допомогою факторів і наслідків (див. табл.4). Таким чином отримуємо декілька альтернативних сценаріїв просторового розвитку на прикладі конкретної ОТГ.

Через стратегічне фокусування визначаються ключові аспекти стратегії – вибираючи перспективні конкурентні переваги з одного боку і найбільш важливі проблеми з іншого.

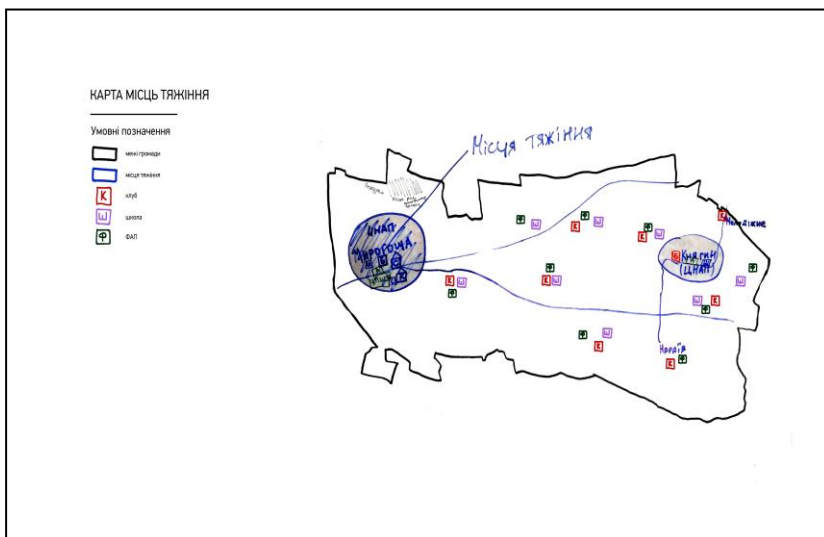

Рис.4 Карта місць тяжіння

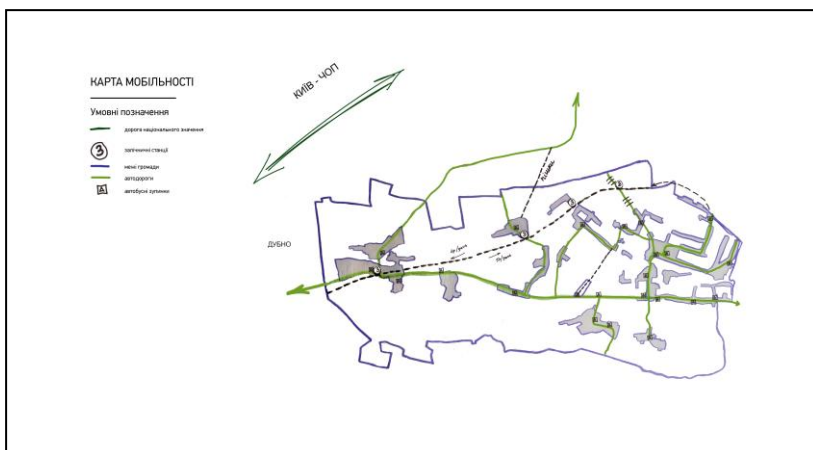

Рис.5 Карта мобільності

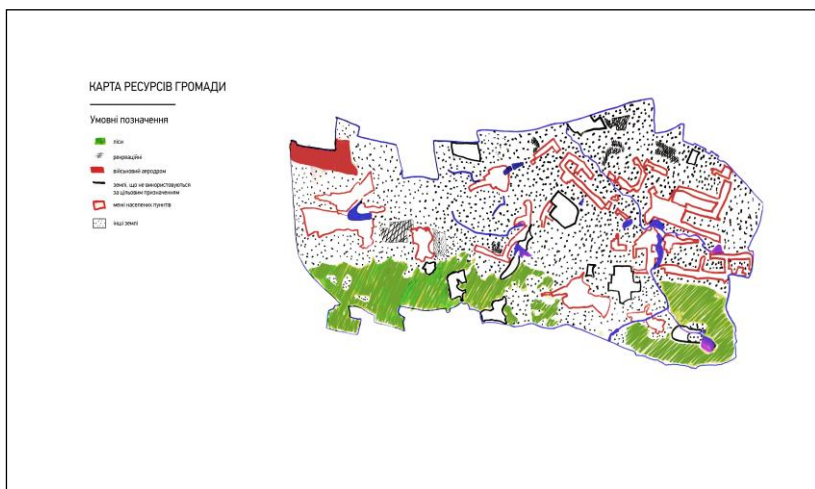

Рис.6 Карта ресурсів громади

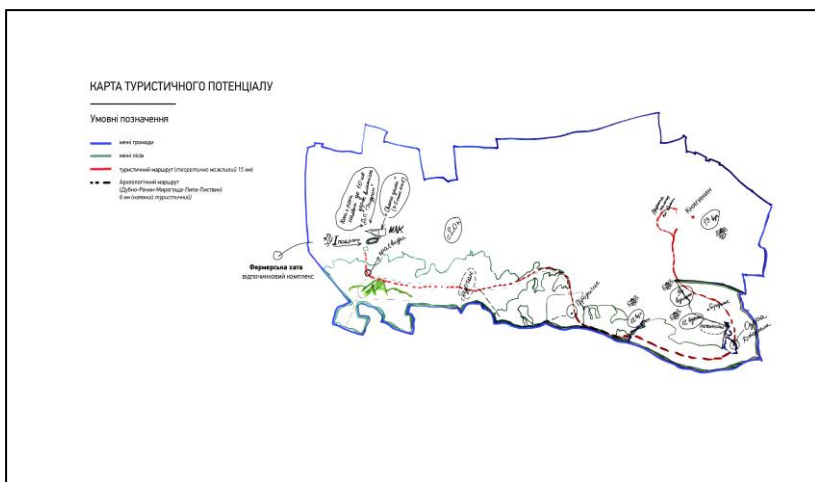

Рис.7 Карта туристичного потенціалу

Таблиця 4

Сценарії та стратегічні цілі перспективного розвитку ОТГ

1	Підвищення рівня мобільності для населення ОТГ
Сприятливі	<p>Фактор – <i>Передача доріг на місцевий рівень (разом із достатнім фінансуванням).</i></p> <p>З’являється якісне дорожнє покриття, громада на місцях визначає, які дороги необхідно ремонтувати в першу чергу; відкриті прозорі тендери дають змогу здешевити вартість виконання робіт та посилити контроль за якістю реалізації.</p> <p>Наслідок – жителі громади отримують змогу пересуватись по якісній дорозі, підвищується рівень мобільності жителів, з’являється якісна дорожня інфраструктура.</p>
Несприятливі	<p>Фактор – <i>Передача доріг на місцевий рівень (без фінансування).</i></p> <p>Власних коштів громади не вистачає навіть на поточний чи ямковий ремонт, відбувається руйнація існуючих доріг.</p> <p>Наслідок – підвищується рівень соціальної напруги, з’являється недовіра до місцевої влади.</p>
Реалістичні	<p>Фактор – <i>Передача доріг на місцевий рівень (з незначним фінансуванням).</i></p> <p>Здійснюється поточний, ямковий ремонт, місцями капітальний; якість доріг залишає бажати кращого, але найбільш проблемні ділянки ремонтуються,</p> <p>Наслідок – люди обурюються, але рівень соціальної напруги невисокий.</p>
2	Формування єдиного культурного середовища для самоідентифікації
Сприятливі	<p>Фактор – <i>Державна підтримка культурних проектів архітектурних пам’яток (достатній рівень фінансування).</i></p> <p>Реалізація проекту створення музею різних культурних надбань «Спадок нації» дасть змогу забезпечити робочими місцями фахівців історичної та культурної сфери, ознайомити громадськість із надбаннями різних культур, які проживали на теренах ОТГ, що сприятиме популяризації місцевої історії та культури; сукупність інформаційних матеріалів в одному місці дозволить організовано зберігати відомості про етнічні особливості.</p> <p>Наслідок – активізація мешканців до само ідентифікація; компактне зберігання інформації в одному місці.</p>

Несприятливі	<p>Фактор — Державна підтримка культурних проектів архітектурних пам'яток (відсутність фінансування). Неможливість реалізації проекту створення музею різних культурних надбань «Спадок нації» внаслідок браку коштів.</p> <p>Наслідок – втрата історичної та культурної спадщини.</p>
Реалістичні	<p>Фактор – Державна підтримка культурних проектів архітектурних пам'яток (недостатній рівень фінансування). Коштів місцевого бюджету не вистачить на реалізацію проекту створення музею різних культурних надбань «Спадок нації»; можливий варіант реалізації даного проекту за рахунок національних або міжнародних проектів, так як проект буде охоплювати культуру декількох націй; за наявності державної підтримки проблем з реалізацією проекту не буде.</p> <p>Наслідок – втрата історичної та культурної спадщини у випадку не створення музею.</p>
3	<p>Створення та осучаснення громадського простору</p>
Сприятливі	<p>Фактор – Партисипаційна свідомість жителів (активна) Жителі громади проявляють високий рівень ініціативи та активно приймають участь у розбудові громади, зокрема зон відпочинку та занять спортом; місцева влада, бачачи інтерес з боку мешканців, щороку збільшує розмір партисипаційного бюджету, залучає на ці цілі додаткові джерела доходу або ж бюджету вищих рівнів; громадяни також не стоять осторонь та долучаються до реалізації проектів через спів фінансування, а подекуди і повністю реалізують проекти самостійно.</p> <p>Наслідок – з'являються зони відпочинку та заняття спортом, місця для зустрічей; місцеві мешканці відчують свою важливість та вагомість їхнього внеску в розбудову громади; високий рівень соціального задоволення; громада більше цінує утворені локації, адже кожен відчуває там свій внесок.</p>

Несприятливі	<p>Фактор – Партисипаційна свідомість жителів (пасивна) Жителі громади не проявляють жодного інтересу та не беруть участь у розбудові громади; громада не приймає програму партисипації або ж не фінансує її, не бачачи інтересу з боку мешканців ОТГ місцева влада не створює жодних зон відпочинку чи місць для заняття спортом, існуючі місця відпочинку не ремонтуються. Наслідок – нові зони відпочинку не з’являються, а існуючі руйнуються; місцеві мешканці не відчують свою важливість, адже не приймають участь в прийнятті рішень; зростає соціальна напруга.</p>
Реалістичні	<p>Фактор – Партисипаційна свідомість жителів (низька, але поступово зростаюча) Частина жителів громади проявляє інтерес до прийняття рішень на рівні громади, воно не носить систематичний характер, але кількість таких жителів поступово зростає; програма партисипації прийнята місцевою владою та фінансується в невеликому обсязі. Наслідок – нові зони відпочинку з’являються, але їх недостатньо, жителі готові долучитись до спів фінансування, але в дуже незначному обсязі; більшість жителів не цінують утворені локації, оскільки напругу не причетні до їхнього створення; соціальна напруга відсутня.</p>
4	Покращення здоров’я жителів ОТГ
Сприятливі	<p>Фактор 1 – Утворення центру госпітального округу (на базі Сторожинецької ЦРЛ). Будуються нові сучасні корпуси лікарні; відкриваються нові необхідні жителям громади відділення; закуповується сучасне діагностичне та інше обладнання; проводиться покращення матеріально-технічної бази існуючих відділень; з’являються сучасні карети швидкої допомоги. Наслідок 1 – жителі громади отримують якісний рівень медичних послуг, покращується стан здоров’я жителів громади.</p>

	<p>Фактор 2 – Програма державної підтримки та розвитку сільської медицини (достатній рівень фінансування). Міською радою виділяються необхідні земельні ділянки та незначне співфінансування для будівництва, за рахунок державної програми, нових сучасних амбулаторій у сільській місцевості та на окраїнах міста; сімейні лікарі отримують нові автомобілі та необхідну матеріально-технічну базу в амбулаторіях.</p> <p>Наслідок 2 – Рівень первинної медицини стає ближчим до людей, а рівень послуг значно вищий.</p>
Несприятливі	<p>Фактор 1 – Утворення центру госпітального округу (на базі лікарні іншого району). Через збільшення фінансування центру госпітального округу, який знаходиться в іншому районі, на покращення матеріально-технічної бази, будівництво нових корпусів, придбання нового обладнання кошти не виділяються взагалі; утримувати існуючий стан лікарні стає неможливим, він погіршується.</p> <p>Наслідок 1 – жителі громади не отримують належний рівень медичних послуг у Сторожинецькій ЦРЛ, через що вимушені їхати в інші лікарні, на що затрачають додатковий час і кошти; зростає справедливе обурення; підвищується рівень соціальної напруги.</p>
	<p>Фактор 2 – Програма державної підтримки та розвитку сільської медицини (відсутність фінансування). Програма державної підтримки та розвитку сільської медицини закрита повністю або ж не фінансується; коштів місцевого бюджету вистачає тільки для ремонту існуючих амбулаторій, нові не будуються; транспорт не закуповується; з обладнання та препаратів закуповується тільки найнеобхідніше.</p> <p>Наслідок 2 – жителі громади не отримують належний рівень первинних медичних послуг у населених пунктах ОТГ, через що вимушені їхати в районну лікарню, на що затрачають додатковий час і кошти; зростає справедливе обурення; підвищується рівень соціальної напруги; рівень первинних медичних послуг не відповідає стандартам.</p>

<p style="text-align: center;">Реалістичні</p>	<p>Фактор 1 – Утворення центру госпітального округу (невизначеність протягом 1-2 років).</p> <p>Ситуація з визначенням центру госпітального округу залишається відкритою; за рахунок певних оптимізаційних процесів та коштів місцевого бюджету вдається утримати існуючий стан лікарні та навіть дещо його покращити; нове обладнання закуповується, але в недостатній кількості і не надто сучасне.</p> <p>Наслідок 1 – жителі отримують медичні послуги на відносно середньому рівні; рівень соціальної напруги невисокий, однак жителі бажають отримувати кращий рівень послуг.</p> <p>Фактор 2 – Програма державної підтримки та розвитку сільської медицини (обмежене фінансування).</p> <p>Міською радою виділяються необхідні земельні ділянки та незначне співфінансування для будівництва, за рахунок державної програми, нових сучасних амбулаторій у сільській місцевості та на окраїнах міста, але кошти з Державного бюджету виділяються на будівництво однієї, максимум двох амбулаторій; новий транспорт закуповується вкрай рідко; матеріально-технічна база в амбулаторіях покращується за рахунок коштів місцевого бюджету, що не дає змогу оновлювати її на високому рівні.</p> <p>Наслідок 2 – жителі отримують медичні послуги на відносно середньому рівні, подекуди його вистачає аби отримати послугу в місцевій амбулаторії, але в переважній більшості необхідно їхати в районну лікарню; рівень соціальної напруги невисокий, однак жителі бажають отримувати кращий рівень послуг.</p>
---	---

Наслідки усіх сценаріїв передбачаються позитивними, але доцільно визначитися з пріоритетними напрямками, з цією метою необхідно провести публічне обговорення.

Норма часу: 4 год.

Питання для самоконтролю:

1. Що визначає стратегічне фокусування?
2. Як Ви розумієте термін «Партисипація»?
3. Які основні ознаки вибору стратегічної цілі?
4. Як правильно і позитивно визначитися із пріоритетними напрямками розвитку ОТГ?

Практична робота №3

Тема: Тестування сценаріїв та визначення пріоритетів майбутнього розвитку конкретної території.

Мета роботи: Визначення критичних питань та вибір пріоритетних напрямків на прикладі конкретної ОТГ.

Основні поняття та терміни: У процесі стратегічного планування термін «критичні питання» стосується пріоритетних напрямків розвитку – дій (сфер), що стримують розвиток, і в яких треба сфокусувати зусилля на вирішення питань, щоб досягти сталого економічного майбутнього. Стратегічне бачення («візія») – це спільне, погоджене на основі консенсусу, бачення того, як громада має виглядати в майбутньому.

На основі розгляду результатів дослідження середовища та проведення обговорень, визначаються критичні питання, які будуть у центрі уваги процесу стратегічного планування. Визначення критичних питань (пріоритетних напрямків) надасть можливість зосередити увагу лише на проблемах, які є найважливіші, і, одночасно, найсуттєвіші для формування нового тренду розвитку, тобто на розв'язання яких буде спрямований власне стратегічний план. Наприклад, вирішення критичного питання «Збільшення обсягів залучення прямих іноземних інвестицій» означає відповідне збільшення кількості робочих місць та доходів до місцевого бюджету, зменшення рівня безробіття, соціальної напруги, злочинності, покращення інфраструктури і благоустрою у певному мікрорайоні тощо. На жаль, не існує найкращого способу визначення критичних питань – це процес прийняття рішення шляхом селекції, через вибір альтернатив. Він потребує багато часу, перегляду великого обсягу аналітичного матеріалу та детального обговорення, яке треба заохочувати, щоб урахувати інтереси різних груп громади, які представлені у робочій групі.

З одного боку, результати соціально-економічного аналізу вказують на ключові тенденції, які можуть стати основою для регіонального розвитку, такі як нові види діяльності, організації та практики, які мають потенціал до зростання. З іншого боку,

соціально-економічний аналіз показує основні проблеми і питання, які заважають розвитку і повинні бути вирішені.

Через стратегічне фокусування визначаються ключові акценти стратегії, вибравши перспективні конкурентні переваги з одного боку, і найбільш важливі проблеми з іншого. SWOT-аналіз в значній мірі сприяє стратегічному фокусуванню, оскільки він вже дає певні елементи визначених внутрішніх факторів і зовнішнього середовища.

Визначені переваги регіону можуть бути класифіковані наступним чином:

Природні переваги пов'язані з факторами, які надані природою, а не зроблені людьми.

Загальні переваги пов'язані з соціально-економічними факторами, які є результатом діяльності людини, але й існують також у інших регіонах.

Унікальні переваги відрізняють регіон від інших, і не можуть бути легко скопійовані іншими – зазвичай, вони представляють собою поєднання природних і загальних переваг.

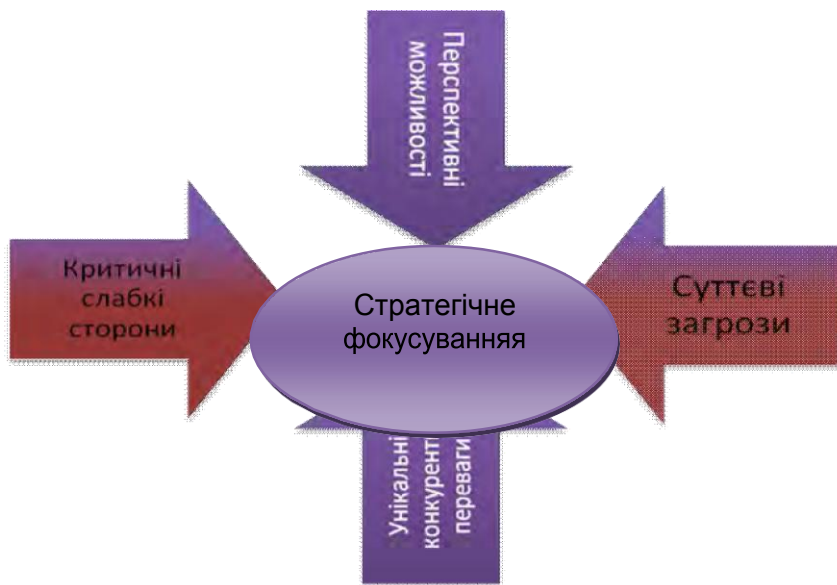

Рис.8 Стратегічне фокусування

Стратегічне фокусування може здійснюватися через проведення семінару з метою зосередити увагу на двох основних питаннях:

Що є найбільш перспективним?

- Що таке конкурентна перевага регіону (особливо з точки зору місцевої економіки, освіти, культури...)?

Що є найбільш критичним в нашому регіоні?

- Що може поставити під загрозу/перешкоджати нашому розвитку?

- Що ми зобов'язані вирішити в наступному періоді?

Рекомендується здійснювати стратегічне фокусування робочою групою, що складається з зацікавлених сторін (з економічних, соціальних та екологічних питань), підсиленою декількома лідерами громадської думки.

ГРОМАДСЬКІ ОБГОВОРЕННЯ

Призначається дата громадських обговорень концепції просторового розвитку на прикладі конкретної ОТГ. Публічне обговорення проводилось у форматі «світового кафе». Кожен, хто бере участь у заході, має змогу долучитися до секцій (на власний вибір), розроблених відповідно до стратегічних цілей під час попередніх семінарів. Під час даного заходу виносяться певні пропозиції та нові ідеї від представників громади. Учасники беруть активну участь в обговоренні та підтримці запропонованих напрямів розвитку громади. Якщо бачення збіглося з баченням мешканців, то це свідчить про обізнаність представників робочої групи щодо актуальних проблем відповідної ОТГ.

Поки критичні питання не визначені, робоча група розглядає усі без винятку питання місцевої економіки, соціального становища, стану екології. Разом з тим, досягнення консенсусу є дуже важливим. І тут велику роль відіграє залучений консультант (група консультантів), який модерує процес і допомагає розв'язати спірні питання завдяки отриманій інформації з проведених досліджень та досвіду вирішення подібної проблеми у інших містах. Аналіз ПРОФІЛЮ громади, результатів опитування бізнесу та на основі проведеного SWOT-аналізу.

Приклади можливих пріоритетних напрямків розвитку: залучення інвестицій в територію, розвиток малого і середнього бізнесу, розбудова інфраструктури для розвитку бізнесу, підвищення інноваційного потенціалу місцевої економіки, зростання конкурентоспроможності громади, розвиток туризму, покращення комунальної інфраструктури, покращення благоустрою міста, розвиток інформаційних технологій та електронного врядування, налагодження міжмуніципального співробітництва, удосконалення системи муніципального управління тощо.

*Приклад – пілотного проекту Сторожинецької ОТГ
«Сторожинець на висоті»:*

На початковому етапі розроблення концепції просторового розвитку ключовим напрямом розглядалася деревообробна промисловість. Після публічного обговорення за участю мешканців громади та підприємців було змінено бачення подальшого розвитку ОТГ. Стратегічні напрямки розвитку, на яких зосередилися після громадського заходу: сільськогосподарська кооперація, туризм і збереження об'єктів культурної спадщини. Кожна секція під час «світового кафе» звернула увагу на потребу збереження культурної спадщини на території громади. Приклади такої спадщини включають у себе матеріальну та нематеріальну складові: дерев'яна архітектура, єврейське кладовище, садиба Оренштайна на території дендропарку (матеріальна); поліетнічність, традиції виготовлення домашнього текстилю (нематеріальна). Враховуючи це, було обрано в якості пілотного проекту «Сторожинець на висоті», який включатиме в себе створення оглядового майданчика та музею у Сторожинецькій ратуші.

Як результат – формування стратегічного бачення (*«візія»*) – це спільне, погоджене на основі консенсусу, бачення того, як громада має виглядати в майбутньому (рис.9). Стратегічне бачення описується коротким чітким текстом (не більше ніж на чверть сторінки) з визначенням того, якими будуть очікування громади в результаті реалізації стратегії

Рис.9 Приклад ВІЗІЇ ГРОМАДИ

Сторожинецька ОТГ – це громада, де дбають про соціальні стандарти, де радо зустрічають вітчизняних і зарубіжних гостей, де зберігають і цінують давню архітектуру, де людям є де спілкуватися і відпочивати, де у всіх населених пунктах забезпечений сталий економічний розвиток на основі кооперації людських зусиль.

Норма часу: 4 год.

Питання для самоконтролю:

1. На основі чого визначаються критичні питання?
2. Що визначає стратегічне фокусування
3. Яким чином класифіковані визначені переваги регіону?
4. Що є результатом «громадських обговорень»?
5. Яка роль залученого консультанта (групи консультантів)?

Практична робота №4

Тема: Синтез – формулювання концепції просторового розвитку ОТГ

Мета роботи: представити концепцію просторового розвитку на прикладі конкретної ОТГ

Основні поняття і терміни: Концепція інтегрованого просторового розвитку ОТГ є інструментом просторового планування. Це документ, що відображає стратегічні напрямки розвитку території на основі інтеграції всіх ключових сфер – соціальну, економіку та зайнятість, мобільність, навколишнє середовище та ландшафт, культуру та історичну спадщину, освіту та охорону здоров'я, інженерну інфраструктуру, просторовий розвиток тощо. Розробка концепції обов'язково передбачає залучення всіх заінтересованих сторін (жителів, бізнес, громадськість тощо).

Приклад концепції просторового розвитку Сторожинецької ОТГ включає такі основні напрямки:

Інтегрована мапа концепції просторового розвитку - це результат накладення трьох карт із стратегічними цілями в різних сферах (рис.13). На цій мапі відображено: основний каркас покращення соціальної інфраструктури (рис.10), сільськогосподарської кооперації (рис.9), основні шляхи транспортного сполучення (рис.8), зокрема автодорогу до майбутнього контрольно-пропускного пункту «Красноільськ» на кордоні з Румунією. Мапа містить також функціональні зони ОТГ, зокрема з потенціалом для активізації територій з молокопереробки, м'ясопереробки, льонопереробки та ягідництва. Серед основних об'єктів позначено: зоологічний заказник «Зубровиця», існуючі туристичні бази, місце для майбутнього гірськолижного комплексу «Банилів Підгірний» і його сполучення з існуючим гірськолижним курортом «Мигово», скупчення об'єктів дерев'яної архітектури (дерев'яні церкви, розташовані в одному населеному пункті, та дерев'яні житлові будинки, притаманні даному регіону).

Напрямок 1: Створення рекреаційної зони, основою якої буде гірськолижний, еко-, вело- і піший туризм. Дана рекреаційна зона включатиме місцеві пам'яток та відпочинкові бази (частина з них уже функціонує), а основою повинен стати гірськолижний комплекс «Банилів-Підгірний» (с. Давидівка, Банилів-Підгірний);

Напрямок 2: Основою розвитку «Вишницького напрямку» (с. Панка, Комарівці, Зруб-Комарівський, Стара Жадова) слугуватиме сільськогосподарська кооперація, яка базуватиметься на об'єднанні дрібних фермерів у прагненні створити кінцевий продукт, а не збувати сировину, цьому повинно сприяти зручне логістичне розташування вздовж дороги;

Напрямок 3: Ягіднево-плодова кооперація повинна стати основою для розвитку північної частини громади за рахунок утворення спільних кооперативів по вирощуванню, збору, переробці та збуту отриманого продукту. Дана місцевість має сприятливі кліматичні та земельні умови для вирощування ягід і плодових культур;

Напрямок 4: Основою розвитку свідомого громадянського суспільства на території громади має стати створення простору, де жителі могли б взаємодіяти та обмінюватись соціальними ініціативами. Для цього необхідно створити привабливий внутрішній (сільські клуби, бібліотеки, будинки культури) простір шляхом ревіталізації існуючих будівель та створення майданчиків для спілкування на відкритому просторі.

На території Сторожинецької ОТГ розташоване село-рекордсмен Давидівка, унікальність якого полягає, по-перше, в тому, що населений пункт із трохи більше трьома тисячами мешканців, займає площу, співставну з площею невеликого обласного центру; а по-друге, тим, що в цьому селі розташовано одразу сім дерев'яних храмів, більшість із яких викликає неабиякий інтерес, як у туриста, так і в дослідника дерев'яної архітектури. Наведені обставини зумовлюють доцільність розвитку культурного туризму.

Основна мета інтегрованої карти полягає в поєднанні всіх ключових напрямів розвитку громади в один мультифункціональний підхід до планування території (рис.13).

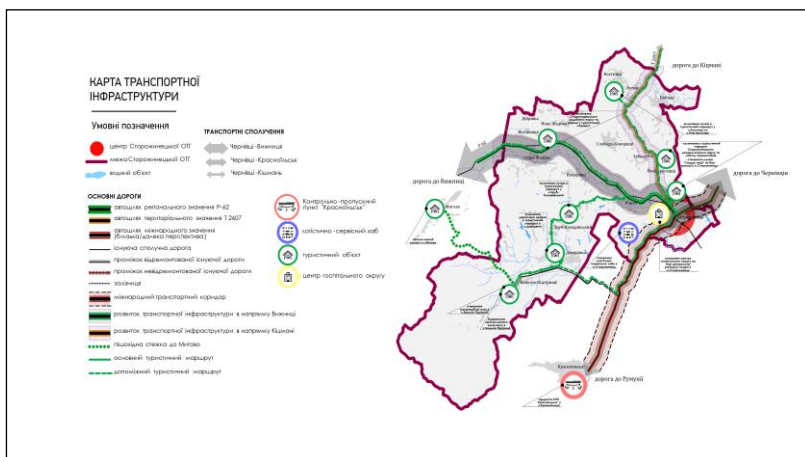

Рис.10 Карта транспортної інфраструктури

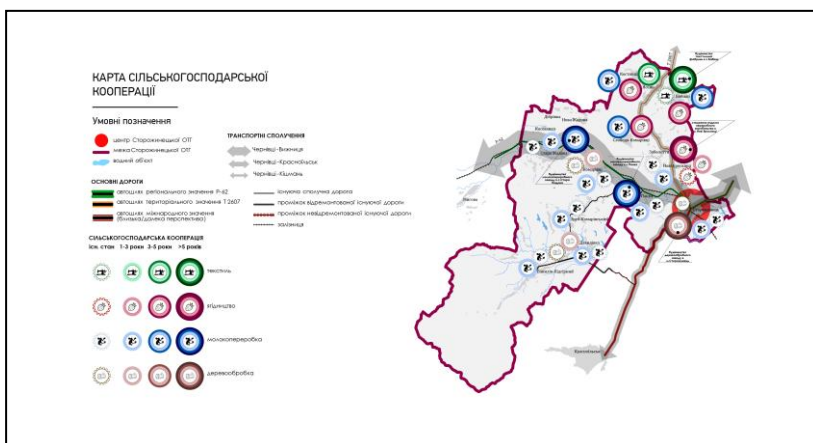

Рис.11 Карта сільськогосподарської кооперації

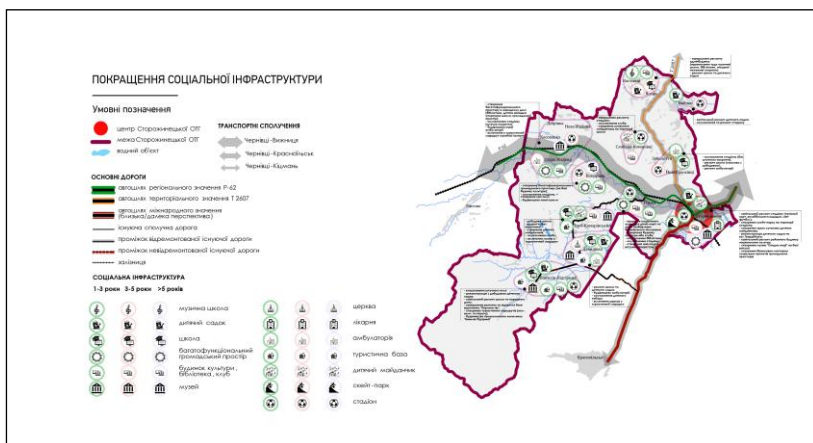

Рис. 12 Карта покращення соціальної інфраструктури

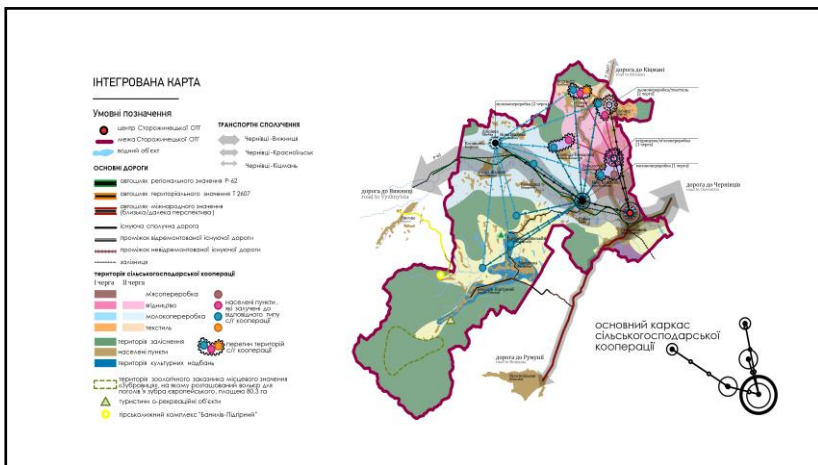

Рис.13 Концепція інтегрованого розвитку

Розроблена інтегрована мапа демонструє не тільки просторовий розподіл напрямів господарювання, але й показує взаємозв'язок діяльності з активізації місцевого економічного розвитку в суміжних сферах (рис.13). Зокрема, покращення стану доріг здеешевить транспортно-логістичні витрати суб'єктів господарювання, зробить привабливішим відвідування території вітчизняними та зарубіжними туристами, які зможуть купувати

товари та користуватися послугами місцевих виробників. Важливим чинником розвитку транспортної інфраструктури стане відкриття контрольно-пропускного пункту «Красноїльськ». Завдяки цьому зросте потік транзитних автоперевезень, як внутрішніх, так і зарубіжних. Розташування ОТГ на лінії між обласним центром і Румунією є запорукою збільшення чисельності відвідувачів громади, зокрема в контексті налагодження регіональних і міжнародних господарських і культурних зв'язків.

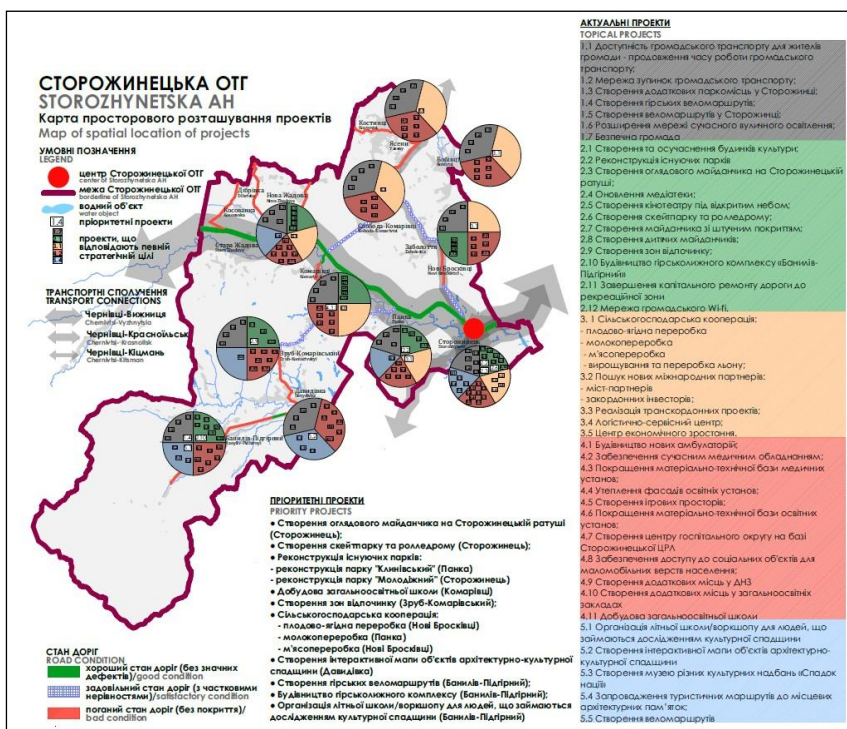

Рис. 12 Карта просторового розташування проектів ОТГ

Зростаючий попит на місцеву продукцію та послуги зумовить доцільність організації ярмарків, де виробники ОТГ зможуть представляти і реалізовувати свої товари. Потік туристів значно збільшиться завдяки відновленню взірців дерев'яної архітектури (церков і житлових будинків) та

реалізації пілотного проекту «Сторожинець на висоті», суть якого полягає у влаштуванні музею на горіщі міської ратуші та оглядового майданчика на її вежі

Для розробки та пріоретизації конкретних рішень (проектів), що дають можливість реалізувати концепцію розробляють “**Матрицю проєктів**” – таблицю у якій лівий стовпчик складається зі стратегічних цілей вашої концепції, а верхній рядок – з ідей пілотних проєктів (рис.15).

У комірках перетину кожного стовпчика та рядка проекту потрібно позначати силу впливу пілотного проекту на стратегічну ціль. Часто силу впливу позначають кольором. Чим більш насичений колір, тим більша сила впливу.

При побудові матриці проєктів враховується, що клітинки на перетині рядків і стовпців повинні відповідати реалізації конкретної стратегічної цілі в конкретному населеному пункті. Кольори будуть відображати відповідність проєктів часовому горизонту: червоний колір – першочергові проєкти, жовтий – друга черга, зелений та синій – третя черга, зокрема «зелені» проєкти не завжди є в межах повноважень міської ради, а «сині» – потребують інвестора.

Норма часу: 4 год.

Питання для самоконтролю:

1. Який документ відображає стратегічні напрямки розвитку території?
2. Що таке інтегрована мапа концепції просторового розвитку ОТГ?
3. У чому полягає основна мета інтегрованої карти?
4. Що є результатом накладення трьох карт із стратегічними цілями в різних сферах?
5. Яке основне завдання розробки «Матриці проєктів»?

Практична робота №5

Тема: Імплементация – складання дорожньої карти та демонстраційний проект

Мета роботи: демонстрація стратегічного пілотного проекту на прикладі конкретної ОТГ

Основні поняття та терміни: Дорожня карта - це графічне відображення етапів реалізації концепції просторового розвитку із вказаними проміжними результатами та часовими проміжками (рис. 16, 17). Також у дорожній карті можуть бути зазначені задіяні населені пункти, люди та інституції/департаменти у реалізації концепції.

Приклади дорожніх карт:

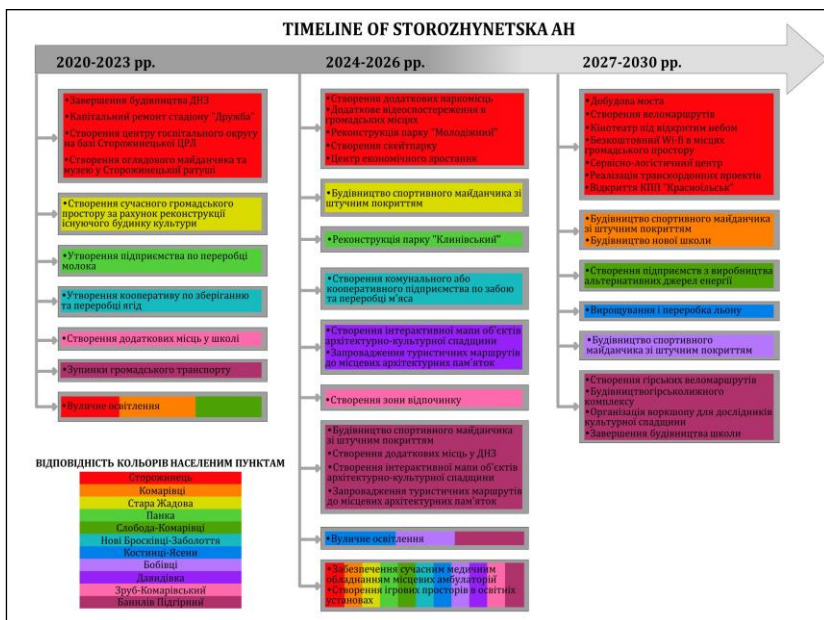

Рис. 16 - Дорожня карта Storozhynetska AH (Чернівецької області)

Кольори відповідають населеним пунктам, які входять до складу

Сторожинецької ОТГ та для яких реалізовуватимуться завдання концепції просторового розвитку. Передбачено, що в кількох населених пунктах можуть реалізовуватись однакові проекти. Тому деякі прямокутники на графіку є багатокольорними.

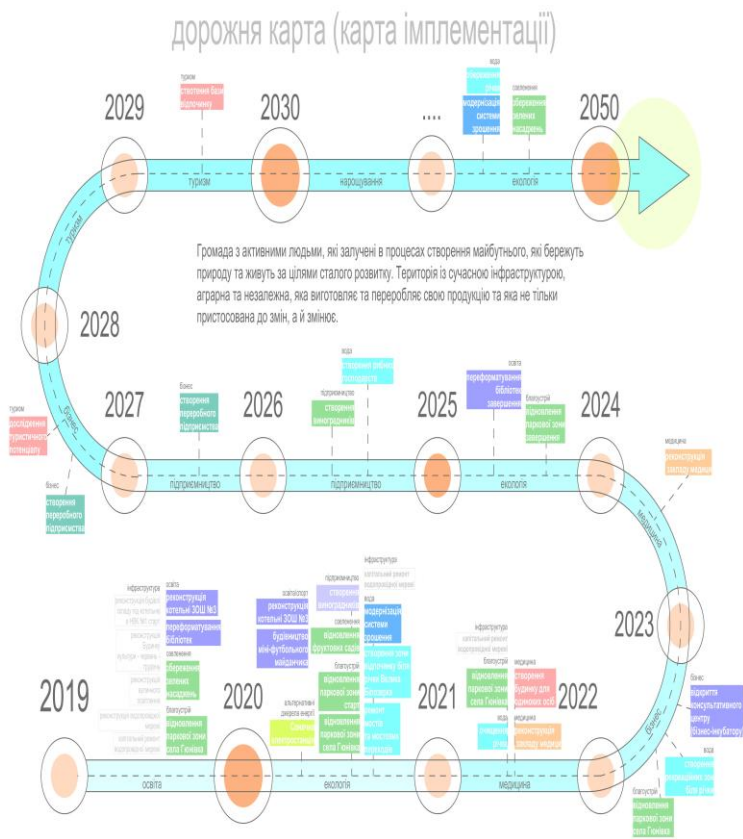

Рис. 17 - Дорожня карта Великобілозерської ОТГ (Запорізької області)

Кольори відображають тематичні напрямки концепції: благоустрій, освіта, туризм, бізнес, вода, озеленення, медицина

Дорожня карта:

- Графічно відображає етапи реалізації концепції, часові проміжки та контрольні точки реалізації чи важливі події;
- Показує задіяних учасників та інституцій/департаментів на кожному етапі;
- Синхронізує дії учасників задля ефекту синергії (спільної дії);
- Є проміжною ланкою між операційними цілями та детальним планом впровадження концепції з фінансовою складовою;
- Є більш гнучкою, ніж план, і може коригуватись за потреби.

Загалом не існує одного способу візуалізації дорожньої карти, проте обов'язковим елементом повинна бути лінія часу із зазначеними датами (роками або також місяцями).

Дорожня карта як інструмент може застосовуватися як до концепції просторового розвитку загалом так і до конкретних проєктів.

Приклад стратегічного пілотного проєкту:

Демонстраційним проєктом ми обрали проєкт «Сторожинець на висоті» (рис. 18). Проєкт підкреслить унікальність громади, територія якої простягається на перетині важливих транспортних коридорів, які з'єднують районний центр із обласним і ведуть до державного кордону України з Румунією. Сторожинецька ратуша, збудована 1905 р., є пам'яткою архітектури місцевого значення. Вона завжди відігравала роль важливого громадського простору. Крім того, з її вежі відкриваються мальовничі краєвиди на сусідні населені пункти. Реалізація проєкту створить умови для відвідування музею Сторожинецької громади та огляду панорами міста і його околиць із вежі Сторожинецької ратуші з метою згуртування жителів ОТГ (поліетнічних за складом), популяризації території як туристичної громади, патріотичного та екологічного виховання молоді. Для розроблення проєкту корисними є плани поверхів будівлі ратуші. Серед експонатів музею заплановано розмістити інтегровану мапу, яка допоможе донести ідеї щодо цікавих навколишніх місць і майбутнього розвитку громади.

Результатом проекту буде доступ відвідувачів до оглядового майданчика та можливість огляду експозиції музею громади.

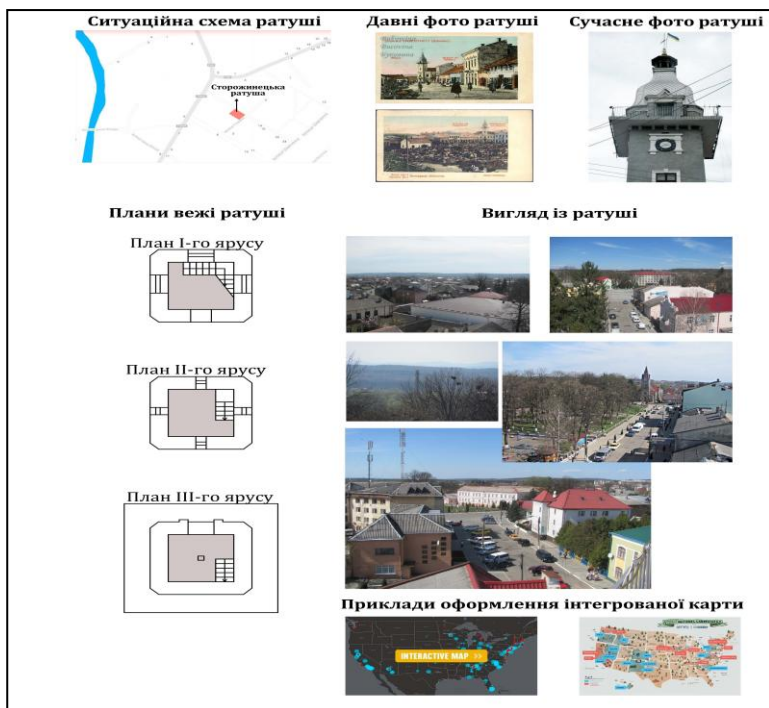

Рис.18 Створення оглядового майданчика та музею на горіщі Сторожинецької ратуші

Приклад організаційної діаграми проекту:

На організаційній діаграмі показано підпорядкування і комунікацію між різними учасниками проекту (рис. 19). Ключовим учасником проекту є *місцеве населення*, яке повинно бути зацікавленим у популяризації своєї території, завдяки чому посилиться самоідентифікація жителів. Відвідувачам музею та оглядового майданчика буде продемонстровано приклад співпраці у поліетнічній громаді.

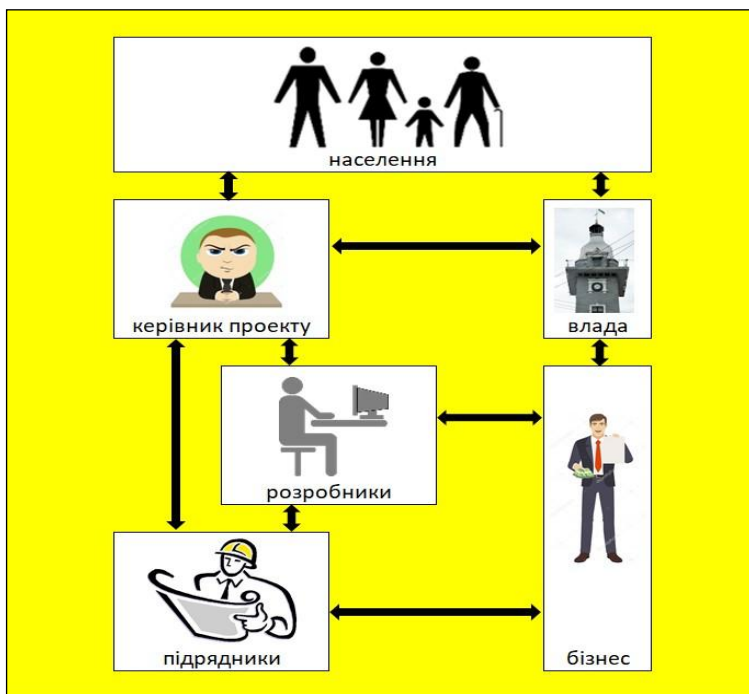

Рис.19 – Організаційна діаграма проекту

Впровадження стратегічного проекту:

Координацію роботи щодо впровадження демонстраційного проекту здійснює керівник проекту, якого призначає (наймає) ОТГ. За орієнтовними розрахунками, за умови, що проект розпочнеться у вересні 2019 року, він завершиться у липні 2020 року відкриттям оглядового майданчика і музею.

На графіку виконання робіт проекту його етапи заплановані в їхньому взаємозв'язку та залученості учасників проекту (рис. 20). Деякі етапи можуть виконуватися паралельно. Наприклад, розроблення інтерактивної мапи об'єктів архітектурно-культурної спадщини та конкурс на проект реконструкції та виготовлення проектно-кошторисної документації.

Логічні зв'язки між етапами (стрілки) відображають те, що деякі з них не можуть розпочатися раніше, ніж завершаться

деякі попередні. Загальна тривалість проекту становить 9 місяців, за умови позитивного висновку попередньої експертизи придатності будівлі ратуші для такого проекту. Реалізація даного проекту сприятиме інформуванню відвідувачів музею за допомогою розробленої інтерактивної мапи про місцеві пам'ятки (впродовж функціонування музею).

Проект матиме подальший розвиток: експонати музею можуть оновлюватися і доповнюватися, оглядовий майданчик може облаштовуватися оптичними приладами для кращого огляду навколишніх краєвидів. Перед відкриттям оглядового майданчика та музею потрібно через ЗМІ та інтернет провести інформування громадськості та гостей ОТГ і області про реалізацію проекту.

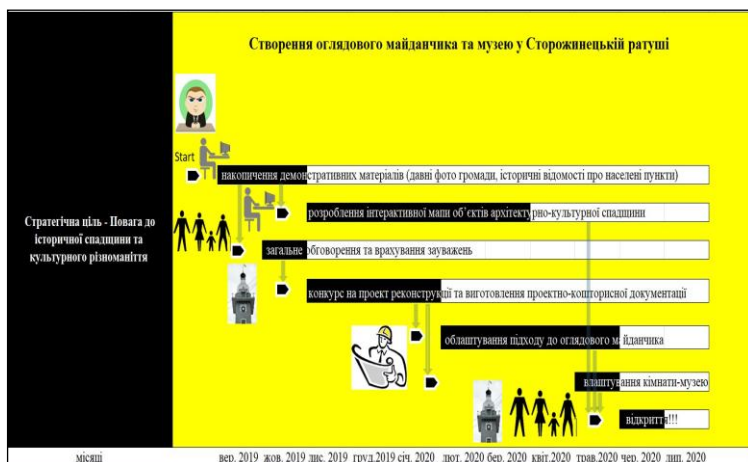

Рис. 20 – Графік виконання робіт проекту

Норма часу: 4 год.

Питання для самоконтролю:

1. Що таке «Дорожня карта»?
2. Що відображає «Дорожня карта»?
3. Де застосовується «Дорожня карта»?
4. Хто здійснює координацію роботи щодо впровадження демонстраційного проекту?

3. Рекомендована література

Базова

1. Дідик В. В., Павлів А. П. Планування міст : навч. посіб. Львів: НУ «Львівська політехніка», 2003. 412 с.
2. Ступень М. Г., Гулько Р. Й., Микула О. Я. Кадастр населених пунктів: підручник. Львів: «Новий світ-2000», 2005. 392 с.
3. Розланування та забудова території сільських населених пунктів і фермерських господарств : навчальний посібник / Лоїк Г. К., Тарасюк І. Г., Степанюк А. В., Смолярчук М. В. К. : Арістей, 2009. 344 с.
4. Посібник з питань просторового планування для уповноважених органів містобудування та архітектури об'єднаних територіальних громад: навчальний посібник / Група радників з впровадження державної регіональної політики в Україні Програми «U-LEAD з Європою». Київ, 2019. 119 с. URL: <http://www.rdpa.regionet.org.ua/215> (дата звернення 27.04.2020)

Допоміжна

5. Берданова О. Оперативне планування реалізації стратегії територіального розвитку : практичний посібник. Київ. : ТОВ "Софія-А", 2012. 48 с.
6. Вакуленко В.М., Орлатий М.К. Основи регіонального управління в Україні: підруч. Київ : НАДУ, 2011. 635 с.
7. Моделі і методи соціально-економічного прогнозування : підручник / В. М. Геєць, Т. С. Клебанова, О. І. Черняк та ін. Харків: ВД "ІНЖЕК", 2005. 396 с.
8. Пушкар З., Пушкар Б. Стратегічне планування регіонального розвитку. Українська наука: минуле, сучасне й майбутнє. 2008. Вип. 13. URL: http://www.nbu.gov.ua/portal/soc_gum/Un_msm/2008_13/Puskar.pdf (дата звернення 27.04.2020)
9. Кукса І. М., Гончаров Є. В. Черняков І. С. Стратегічне планування соціально-економічного розвитку регіону URL: http://www.nbu.gov.ua/portal/soc_gum/vsunu/2011_17/Kulsa_Gonc.pdf (дата звернення 27.04.2020)

10. Тертичка В. В. Стратегічне управління : навчальний посібник. Київ : “К.І.С”, 2015. 171 с. URL: https://www.ipas.org.ua/images/doc/Library/EducationalMaterials/strategichne_upravlinnia-tertychka_2014.pdf (дата звернення 27.04.2020)

11. Берданова О., Вакуленко В. Стратегічне планування місцевого розвитку: практичний посібник. Київ: ТОВ «Софія-А», 2012. 88с. URL: https://despro.org.ua/media/articles/04_book_berdanova_vakulenko_strategichne_planuvann.pdf (дата звернення 27.04.2020)

12. Методологія планування регіонального розвитку в Україні. Інструмент для розробки стратегій регіонального розвитку і планів їх реалізації: проект Європейського Союзу «Підтримка політики регіонального розвитку України»: веб-сайт. URL: http://green.ucci.org.ua/wp-content/uploads/2016/11/1_METODOLOG_YA_PLANUVANNYA_REGIONALNOGO_ROZVYTKU.pdf (дата звернення 27.04.2020).

Нормативно-правова

13. Земельний кодекс України : Закон України від 25.10 2001 р. № 2768-III. URL: <https://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/2768-14/page3>. (дата звернення 27.04.2020).

14. Водний кодекс України: Закон України від 22.05.2008 р. №10-рп/2008.

15. Про землеустрій: Закони України від 22 травня 2003 р. за №858-IV

16. Про державний контроль за використанням та охороною земель: Закони України від 19 червня 2003 р. за № 963-IV

17. Про охорону навколишнього природного середовища: Закон України від 25 червня 1991 р. за № 1264-XII

18. Порядок проведення інвентаризації земель : затв. постановою КМУ від 23.05.2012 р. №513. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/513-2012-%D0%BF> (дата звернення 07.02.2019).

19. ДБН Б.2.2-12:2019 Планування та забудова територій

20. ДБН Б.2.2-3:2012 Склад та зміст історико-архітектурного опорного плану населеного пункту

21.Про затвердження Порядку визначення розмірів і меж водоохоронних зон та режиму ведення господарської діяльності в них: Постанова Верховної Ради України від 8.05.96 р. № 486

22.Про правовий режим зон санітарної охорони водних об'єктів: Постанова Кабінету Міністрів України від 18.12.98 р. № 2024

Інформаційні ресурси

23.Офіційний Web-сайт Верховної Ради України. URL: <http://portal.rada.gov.ua/> (дата звернення 27.04.2020).

24.Офіційний Web-сайт Кабінету Міністрів України. URL: <http://www.kmu.gov.ua/> (дата звернення 27.04.2020).

25.Міністерство юстиції України. URL: <https://minjust.gov.ua/> (дата звернення 27.04.2020).

26.Державна служба України з питань геодезії, картографії та кадастру. URL: <http://land.gov.ua/> (дата звернення 27.04.2020).

27.Державний комітет статистики. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua/> (дата звернення 27.04.2020).

28.Національна бібліотека ім. В. І. Вернадського. URL: <http://www.nbuv.gov.ua/> (дата звернення 27.04.2020).

29.Рівненська обласна універсальна наукова бібліотека (м. Рівне, майдан Короленка, 6). URL: <http://www.lib.rv.ua/> (дата звернення 27.04.2020).

30.Рівненська централізована бібліотечна система (м. Рівне, вул. Київська, 44). URL: <https://rivnecbs.com.ua/> (дата звернення 27.04.2020).

31.Наукова бібліотека НУБГП (м. Рівне, вул. Олекси Новака, 75). URL: <http://nuwm.edu.ua/naukova-biblioteka> (дата звернення 27.04.2020).